

ARO-advies Joods Werkdorp Nieuwesluis, Nieuwesluiserweg 42 Slotdorp, gemeente Hollands Kroon (tweede behandeling)

Schriftelijke adviesronde, mei 2017.

Deelnemende ARO-leden:

De heer P. de Ruyter, mevrouw E. Marcusse, de heer E. Pleijster, de heer K. Wardenaar, Mevrouw I. van Koningsbruggen, de heer J. Winsemius.

Overwegingen

Algemeen

Programmatisch is er sprake van een goede invulling van deze bijzondere plek. De voorgestelde ontwikkeling van het terrein is in lijn met de geschiedenis en het plan biedt een goede kans voor instandhouding, hergebruik en onderhoud van het monument (hoofdgebouw én terrein). Positief is dat een enigszins vergelijkbare functie is gevonden: een nieuw dorp met tijdelijke logies t.b.v. 'nieuwkomers' i.v.m. werkgelegenheid in dit gebied. De ARO constateert dat het plan ten opzichte van de vorige keer aanzienlijk aan kwaliteit heeft gewonnen, maar vraagt met name aandacht voor een meer samenhangend en kwalitatief beter landschappelijk ontwerp van het terrein.

Monument, ruimtelijke opzet en ontwerp logiesgebouwen

Door de voorgestelde ontwikkeling ontstaat een nieuw complex, zowel in opzet, functie als in functioneren. Hierdoor wordt een nieuwe laag in de betekenis van deze plek toegevoegd. Het nieuwe programma dient in het plan, meer dan nu wordt voorgesteld, ook echt als samenhangend geheel te worden uitgewerkt: het gaat zowel om de gebouwen, als het terrein en de onderlinge ruimtelijke en functionele relatie daartussen. De nieuwe elementen zijn de 7 logiesgebouwen, het parkeren en de bereikbaarheid/logistiek van het hoofdgebouw.

Voorkomen moet worden dat de uitwerking en realisatie blijft steken in 'ondergeschikte logiesgebouwen'. De betekenis van deze plek ligt niet alleen in het gemeenschapsgebouw en een cirkelvormige situering van logiesgebouwen en is evenmin puur op het verleden gericht. Vanuit cultuurhistorisch erfgoedperspectief bevat deze plek meer dan in de rijks-monumenten-beschrijving is opgenomen. Het vormt het erfgoed van nu: *betekenisvolle verhalen*¹ die we willen doorgeven én opnemen in de volgende fase, die daardoor aan kwaliteit wint.

¹ *Betekenisvolle verhalen:*

1. Het nieuwgemaakte land uit de jaren '30, de inrichting (structuur) van de Wieringermeer; het geplande dorp (Sluis I) ter plaatse, de entree vanuit het oude land naar de polder.
2. Het optimistische perspectief van het Joodse werkdorp uit die beginjaren: geen 'werkkamp' met een negatieve vluchtelingen-opvanglading, maar particulier joods initiatief (met steun Nederlandse overheid: gaf grond) gericht op voorbereiding (opleiding) en toekomst, in Palestina of VS, en in hoge mate zelfvoorzienend. Met het rationele argument van deze tijdelijkheid en toekomstige emigratie probeerde de directie (o.a. Abel Hertzberg) de bewoners voor deportatie te behoeden; men speelde daarmee de bezetter juist in de kaart. (cf. joodse raad in Amsterdam). De leegte van het terrein ten noorden van het gemeenschapshuis, waar tot 1942 de barakken stonden, begrensd door de dichte loofbosrand, verhaalt hiervan.
3. De Russisch Amerikaanse fotograaf Roman Vishniac (na WO II Vishniac) legde in de jaren 1935-38 'a vanished world' van Duitse en Oost-Europese joodse gemeenschappen vast. In 1938 maakte hij ook 27 foto's van dit werkdorp. Ze tonen trotse, actieve jonge mensen, die de toekomst vol vertrouwen tegemoet zien. Natuurlijk zijn de foto's geregisseerd: artistieker en welsprekender dan de werkelijkheid waarschijnlijk was. Maar dit optimisme spreekt ook uit de (weinig) verhalen van overlevenden. De beelden van Vishniac zijn monumentaal erfgoed: ze geven inzicht in de joodse cultuur en vormen een aanvulling op het gebouwde erfgoed.

Wat betreft het aanvankelijk te grote volume van de logiesgebouwen is een oplossing gezocht in het half verdiepen ervan. De vormgeving van de gebouwen heeft duidelijk extra aandacht gekregen, met onder andere transparante verbindingsgangen.

De architectonische uitwerking (type, materialisering, kleur etc.) is uiteraard een zaak voor de welstandscommissie, maar de ARO heeft hier toch een paar opmerkingen bij. De sedumdaken en zonnepanelen zijn eigentijds en vormen een duidelijk contrast met het hoofdgebouw. Dat is positief. De gevels zijn vooral verticaal uitgewerkt, in plaats van horizontaal, waardoor het beoogde effect om een lager gebouw te maken minder goed werkt. Gevraagd wordt om hier nog eens goed naar te kijken naar de detaillering en maatverhoudingen.

Landschappelijke inpassing en uitwerking van het terrein

Eén van de eerdere kritiekpunten van de ARO was dat het programma te zwaar was voor deze locatie. Door de auto's uit het gebied te halen wordt hier voor een belangrijk deel aan tegemoet gekomen. De ARO vindt het een goede zet om het parkeren te concentreren op aan te kopen landbouwgrond aan de noordzijde van de locatie, in plaats van op het terrein zelf, zoals eerder werd voorgesteld. Door het parkeren apart te houden ontstaat in elk geval een duidelijk onderscheid tussen de wereld van de auto versus de wereld van de voetganger. Dit komt de leefsituatie op het terrein ten goede. De uitbreiding dient functioneel echter wel integraal onderdeel te worden van het complex. Nu is niet duidelijk hoe de parkeerplaats verbonden is met de rest van het terrein. Een goede doorsnede van de parkeervoorziening, die laat zien wat de verhoudingen zijn tussen parkeren, sloot en boombeplanting, ontbreekt. Deze is essentieel voor een goede ruimtelijke beoordeling.

Op basis van het beschikbare kaartmateriaal oogt de landschappelijke inpassing van de parkeervoorziening veel te krap. Ook is de ruimte voor de karakteristieke boombeplanting te beperkt. De rand aan de noordzijde vraagt om een forse maat boombeplanting, met meerdere rijen in verhouding tot de grote open maat van de Wieringermeer. De toegevoegde beplantingsstrook moet zo sterk zijn dat deze een goede nieuwe buitenkant vormt voor deze geïsoleerde ontwikkeling in de Wieringermeer. Een bredere strook zal ook voor de natuurwaarden, met name de vleermuizen, een meerwaarde betekenen, door compensatie te bieden voor de toenemende verstoring vanwege het nieuwe gebruik. De commissie adviseert verder om de overmaat aan parkeerplaatsen (8 stuks) te gebruiken om ook in de rij parkeerplaatsen losse bomen te kunnen toevoegen en zo een aantrekkelijker parkeerruimte te creëren, als onderdeel van de groene zoom rondom het voormalige Joods Werkdorp.

Een visie op de entree vanaf de parkeervoorziening ontbreekt nog. De entree moet onderdeel zijn van het geheel en niet alleen een 'achterom'. De ARO adviseert om de overgang met de bebouwingslocatie te beperken tot de reeds aanwezige sloot/greppel en geen haag toe te voegen. De functionele verbinding met de rest van het terrein kan het beste worden uitgevoerd met een eenvoudig houten bruggetje, centraal gelegen halverwege de parkeerplaatsen en met zichtlijn richting het hoofdgebouw. Als hiervoor bestaande beplanting moet verdwijnen, dient dit wel te worden gecompenseerd in de nieuw toe te voegen strook. Het is overigens wenselijk dat ook de bezoekers van het museum gebruik maken van de parkeervoorziening aan de noordzijde.

Ook de logiesgebouwen dienen een goede entree te hebben in relatie tot de groene ruimte aan de binnenzijde en naar het parkeren toe. De binnenwereld kan mooi (sober) worden uitgewerkt om invulling te geven aan de verwachte bewegingen en het verblijf van de tijdelijke bewoners. De ARO is positief over de inrichting van het terrein tussen de logiesgebouwen en het hoofdgebouw: zo open mogelijk, met gras en hier en daar een solitaire boom.

In het ontwerp wordt overigens de inrichting gemist van de 'voortuin/erf' van het gemeenschapsgebouw aan de kant van de Nieuwesluiserweg en de oorspronkelijke hoofdentree.

Het feit dat er ca. 250 mensen op het terrein komen te wonen, betekent ook iets voor de inrichting van de buitenruimte op het terrein. Om het Joods Werkdorp meer te laten zijn dan een slaapplek alleen, is het noodzakelijk om een concreet sociaal-recreatief programma op te nemen. Dit gaat om voorzieningen als bankjes, tafels, fietsenstalling etc. De ARO vraagt daar meer aandacht voor.

Conclusie

De ARO is positief over deze ontwikkeling, maar heeft nog wel een aantal opmerkingen en aanbevelingen die door gemeente en initiatiefnemer ter harte genomen kunnen worden.

De ARO is op hoofdlijnen akkoord met het de programmatische opzet van het plan. Deze is in lijn met de geschiedenis van deze bijzondere plek en biedt goede kansen voor instandhouding, hergebruik en onderhoud van het monument. Positief is ook dat een enigszins vergelijkbare functie is gevonden: een nieuw dorp met tijdelijke logies ten behoeve van 'nieuwkomers' in verband met werkgelegenheid in dit gebied.

Door de auto's uit het gebied te halen wordt voor een belangrijk deel tegemoet gekomen aan het eerdere bezwaar van de ARO dat het programma te zwaar was. De keuze om de parkeervoorziening op een aan te kopen perceel aan de noordzijde van het terrein te positioneren is een goede. Deze strook dient echter beter en zorgvuldiger te worden uitgewerkt. De afscherpende boombeplanting vraagt om een forsere maat en de ruimtelijke en functionele relatie tussen de parkeervoorziening en de rest van het terrein moet beter. Een haag tussen de parkeervoorziening en het terrein is niet wenselijk. De ARO adviseert om een eenvoudig houten bruggetje over de sloot aan te brengen, halverwege de parkeervoorziening met een zichtlijn richting het hoofdgebouw. Daarnaast kunnen nog extra bomen worden aangebracht in de strook met parkeerplaatsen, zodat deze aantrekkelijker wordt. Naast een aangepaste ontwerptekening dient er ook een goede doorsnede van deze nieuwe strook te worden gemaakt, zodat beter inzichtelijk wordt gemaakt hoe de ruimtelijke verhoudingen zijn.

De ARO is positief over het feit dat de bestaande dichte beplanting rond de logiesgebouwen zoveel mogelijk behouden en waar mogelijk versterkt wordt. Wat betreft de logiesgebouwen zelf lijken de volumes nog vrij groot. Gevraagd wordt om nog eens goed te kijken naar de detaillering en maatverhoudingen, enerzijds van de optiek van het optisch zo laag mogelijk maken van de gebouwen, anderzijds vanuit de wens om niet teveel historiserend te bouwen.

Wat betreft het terrein tussen de logiesgebouwen en het hoofdgebouw is de ARO positief over het voorstel om dit zo open mogelijk te houden en in te richten met gras en een beperkt aantal solitaire bomen. Het is wenselijk om ook het ontwerp voor het voorterrein, aan de zijde van de Nieuwesluizerweg, in beeld te brengen. Dat ontbreekt nu. Verder wordt, meer in algemene zin, aandacht gevraagd voor het aanbrengen van voorzieningen die de ruimte rond de gebouwen bruikbaar maakt voor verblijf (banken, tafels etc.)

Een laatste en belangrijke aanbeveling van de ARO is om voor het hele terrein van het Joods werkdorp door een landschapsarchitect een samenhangend landschapsplan / -ontwerp te laten maken, waarin ook de relatie met de polder, de entree en het logistiek hoofdgebouw wordt vormgegeven en een relatie gelegd wordt tussen het verleden en het nieuwe gebruik.